

Fran Dobovšek (1876–1915), spregledani naravoslovec

Matija Križnar

Zgodovino slovenskega naravoslovja so krojile mnoge osebnosti. Ti so naravo preučevali poklicno ali pa popolnoma laično. Vsem pa je bila narava zelo pri srcu in so izkoristili vsak trenutek za njeno občudovanje in raziskovanje. Med njih sodi tudi manj znani, toda nič manj pomembni entomolog, herpetolog, preparator in fotograf Fran Dobovšek.

Fran (Francišek) Dobovšek se je rodil 14. aprila leta 1876 v Boštanju na Dolenjskem

Autoportret naravoslovca Frana Doboviška (1876–1915), ki je v Deželnem muzeju za Kranjsko – Rudolfinu – služboval le skromnih šest let. Fotografijo hrani Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 19210.

na kmetiji očetu Janezu in materi Heleni Dobovšek. Osnovno šolo je dokončal v domačem kraju, nato pa opravil dve leti šolanja v Novem mestu, ki pa ga je zaradi pomanjkanja finančnih sredstev moral zapustiti in se vrniti domov. Z dvajsetimi leti je oblekel vojaško suknjo, v kateri je bil do svoje zaposlitve v muzeju. Že kot vojak je izkoristil polletni dopust in na Dunaju leta 1908 v tamkajšnjem muzeju opravil prakso (praktikum) in izpit za preparatorsko službo (Mantuani, Sajovic, 1915; Staut Turk, 1974).

Fran Dobovšek je nastopil službo v Deželnem muzeju za Kranjsko – Rudolfinu – v maju leta 1909, ko se je upokojil Ferdinand Schulz. Nastopil je kot »provizorni« preparator in se s časom izpopolnil v izdelavi zahtevnih dermoplastičnih preparatov in celo izdelovanju odlitkov in kalupov iz mavca. Že kmalu se je izkazal za marljivega in veččega delavca, ki je opravljal tudi mnoge terenske ekskurzije. Za potrebe zbiranja zoološkega gradiva mu je leta 1910 Deželni

Kleine Mitteilungen.

Eine seltene Aberration von *Argynnis daphne* Schiff., wie von Herrn Bürgerschullehrer Ludwig Mayer (Graz) in der Zeitschrift Nr. 47 beschrieben, fing ich am 26. Juni 1907 am Golovec bei Laibach in Krain. Diesen schönen tadellosen und seltenen Falter übersendete ich im Herbst 1907 gegen Tausch mit mehreren anderen Faltern an den Herrn Böttcher in Berlin. Herr Böttcher versprach mir, diesen merkwürdigen Falter in der Ent. Zeitschrift von Stuttgart näher zu beschreiben. Diese Beschreibung unterblieb jedoch aus mir unbekanntem Grunde. Wahrscheinlich wird sich die von mir gefangene *Abart daphne* in den Händen des genannten Herrn befinden.

Franz Dobovsek, k. k. Rechnungsunteroffizier
in Laibach (Oesterreich).

Kratki Dobovškov zapis o metuljih v entomološki reviji Entomologische Zeitschrift, ki jih je opazoval in ulovil na Golovcu leta 1907. Vir: www.zobodat.at.

odbor vojvodine Kranjske dodelil tudi orožni list in lovsko karto. Tako je za muzej lahko na celotnem ozemlju Kranjske lovile ptice »v znanstvene namene«.

Zanimanje za entomologijo, predvsem metulje, je bilo pri Franu Dobovšku že dolgoletno. S tem priljubljenim konjičkom naj

bi se ukvarjal od leta 1890, kar sklepamo na podlagi ohranjenih primerkov. V reviji *Entomologische Zeitschrift* iz leta 1908 smo odkrili tudi njegovo kratko poročilo o redkih aberacijah robidovega livadarja (*Brenthis daphne*), ki jih je našel poleti leta 1907 na Golovcu. Takratnemu Deželnemu muzeju –

Kranjske

na ekskurziji dne 28. julija na Begunjski in pri Sv. Petru
vjetih žuželk in sicer:

	Primerki	Skupaj	K.	V.
5 kom. <i>Parn. apollo</i> ♂♂	5-4	16		
2 " <i>Arg. aglora</i> ♀	2	4		
3 " <i>Lat. dryas</i>	3	9		
1 " <i>Gen. shannoni</i>	1	1		
2 " <i>M. dictynna</i>	2	4		
1 " <i>P. napi</i> ab. <i>bryoniae</i> ♀	10	10		
1 " <i>L. sinapis</i> ♀	3	3		
1 " <i>L. corydon</i> ♀	2	2		
1 " <i>L. arion</i> ♀	5	5		
2 " <i>L. corydon</i> ♂	1	2		
2 " <i>L. corydon</i> ab. <i>alp.</i>	3	6		
1 " <i>L. --</i> ab. <i>seminigra</i>	8	8		
6 " <i>G. nerina</i> ab. <i>morula</i>	50	300		
6 " <i>O. bipunctaria</i>	10	12		
1 " <i>G. moenata</i>	4	4		
1 " <i>Agri. populata</i>	2	2		
1 " <i>L. scripturalis</i>	6	6		
1 " <i>Hem. automata</i> ab. <i>obsoletaria</i>	8	8		
1 " <i>G. carniole</i>	2	2		
5 " <i>G. transalpina</i>	5	25		
1 " <i>Ancilla</i> ♀	6	6		
1 " <i>Procris manni</i> v. <i>heydenreichi</i> ♂ ♀	8	8		
2 " " " " ♂	6	12		
Skupaj		455	52	78

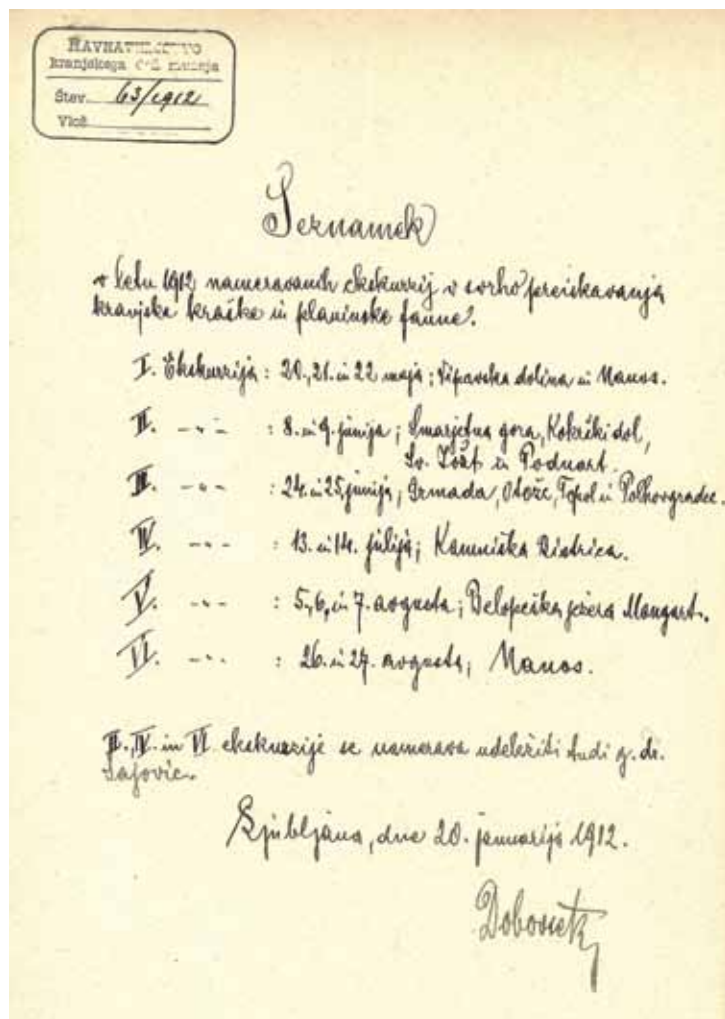
Ljubljana, dne 17. avgusta 1910

F. Dobovšek
V. S. Sajovic
Ljubljana 13. 11. 1910.

Seznam žuželk, ki jih je Fran Dobovšek nabral na eni izmed svojih ekskurzij na Begunjsko in okolico Svetega Petra nad Begunjami. Pod seznam se je po pregledu podpisal tudi takratni muzejski kustos za naravoslovje Gvidon Sajovic. Zanimivo je, da imajo vsi podobni sezname pri primerkih napisane tudi cene v kronah. Foto: Matija Križnar, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, št. akta 1910/193.

Rudolfinu - je Dobovšek leta 1907 za sto kron prodal svojo zbirko kranjskih metuljev. Ta je vsebovala 366 vrst z 852 primerki (Sajovic, 1909). Kot piše Gvidon Sajovic (1909), takratni kustos za naravoslovje, je Fran Dobovšek, verjetno malo pred zaposlitvijo, muzeju podaril tudi zbirko eksotičnih metuljev (34 vrst z 61 primerki), ki jih je sam vzgojil. V letnem poročilu za leto 1911 Gvidon Sajovic omenja tudi najbolj zanimive vrste iz te zbirke: *Ornithoptera hephaestus* (= *Troides helena hephaestus*), *Papilio blumei*, *Papilio paris*, *Antheraea yamamai*, *Actias selenae*, *Attacus atlas* in *Kallima inachus*.

Tudi po zaposlitvi v muzeju je Dobovšek izvajal zbiranje različnih žuželk po Kranjskem. Tako je leta 1910 opravil ekskurzije v Vipavsko in Bohinjsko dolino in Triglavsko pogorje, na Begunjščico in k cerkvi Sv. Petra nad Begunjami na Gorenjskem, Črno prst ter ponovno v okolico Vipave. O Dobovškovi poletni ekskurziji (12. in 13. julija leta 1910) poroča tudi entomolog Hans Rebel, ki dodaja, da je Dobovšek prehodil pot med Bohinjsko Belo, Gorjušami v Bohinju vse do planine Konjščica (Rebel, 1911). Podobno pa je metulje zbiral tudi na rednih obhodi v okolici Ljubljane, predvsem na Golovcu in Sveti Katarini. Po letnem muzejskem poročilu je v letu 1910 Dobovšek zbral okoli 39 pogostih in 57 novih vrst za muzej, skupaj pa 184 primerkov. Istega leta je pregledal in ocenil tudi zbirko metuljev Mateja Hafnerja ter jo ovrednotil na približno 3.231 kron. O Dobovškovem izjemnem poznavanju metuljev zapiše tudi ravnatelj Josip Mantuani: »... Na polju lepidopterologije je priznan strokovnjak.« Tudi v kasnejših letih

Opis predvidenih ekskurzij Frana Dobovška za leto 1912, toda tisto leto je skupaj z Gvidonom Sajovicem izvedel le tridnevno ekskurzijo v dolino Koke in širšo okolico Kranja. Foto: Matija Križnar, Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, št. akta 1912/63.

V današnji zbirki Frana Dobovška, ki jo brani Prirodoslovni muzej Slovenije (Kustodiat za nevretenčarje), so shranjeni mnogi nočni metulji (levo) in nekaj eksotičnih vrst (desno). Foto: Matija Križnar.

je Fran Dobovšek opravil vrsto ekskurzij v Vipavsko dolino pod Nanosom (leta 1911). Za leto 1912 pa sta skupaj z Gvidonom Sajovicem predvidela tudi pomladne in poletne ekskurzije na Šmarjetno goro, dolino Kokre, Sv. Jošt in Podnart, Grmado, Topol in Polhov Gradec, Kamniško Bistrico, Belopeška jezera in Mangart ter Nanos. V enem od poročil Fran Dobovšek navaja, kaj vse je zbral na ekskurziji po Vipavski dolini: »Ob 2. uri sem se napotil nad Gradišče in na vznožje Nanosa. Iskal sem žuželke, katerih je bilo mogoče le malo najti. Dobro so mi došle bogomolke, katerih sem 7 shranil. Ob 5. uri sem se pripravil za nočni lov metuljev ter sem ujel do 8. ure zvečer 32 sovčkov v 14 vrstah. ... Od ujetih sovčkov so zanimive dve vrsti, in sicer: *Ammoconia senese* H.-G., katera do sedaj še ni bila na Kranjskem ujeta, in *Plusia chalcites* Esp., katera je znana le po Rebel-nevem katalogu za Kranjsko.« Dobovšek je o redkih in novih vrstah pogo-

sto zapisal tudi pri seznamu nabranih vrst. Tako za vrsto vrečkarja *Phalacropterix praececellens* (sam jo zapiše kot *Ph. praececellens*) v zaznamku pravi: »Tako redka vrsta, da sedaj v Avstriji samo v Vipavi najdena, katero sem zmoget po navodilih g. Hafner-ja najti.« Nekatere odkrite vrste (podvrste in abracije) metuljev mu je pomagal določiti tudi dunajski lepidopterolog Hans Rebel in jih je Dobovšek shranjeval v svoji zasebni zbirki. Na muzejskih ekskurzijah pa Fran Dobovšek ni zbral in opazoval zgolj žuželk oziroma nevretenčarjev, ampak tudi plazilce, dvoživke, sesalce in ptice. Tako v poročilu za ekskurzijo v Vipavski dolini zapiše: »Opazil sem eno malo črnico v približni dolžini 60 cm, katera se je hitro skrila v skalno razpoklino. Tudi mladega nabrežnega martinčka sem opazil parkrat.« Tako je tudi prvi našel črнопikčasto kuščarico (*Aggyroides nigropunctatus*) v Vipavski dolini ter nekatere druge plazilske vrste (Mantuani,

Sajovic 1915). V takratnih letnih poročilih zasledimo, da je Dobovšek lovil tudi ptice skupaj z ornitologom Jankom Ponebškom na Veliki planini.

V muzeju pa Dobovšek ni bil zgolj preparator in entomolog, pač pa mu je bilo zaupano tudi fotografiranje. Očitno navdušen nad fotografijo je rad eksperimentiral tudi s tem medijem. Predvsem je za službene potrebe fotografiral mnoge muzejske predmete, na terenu pokrajino Bele Krajine ali etnografske motive na Gorenjskem in nekatera arheološka izkopavanja (Kos, 2014). Od naravoslovnega gradiva je Dobovšek fotografiral dermoplastike ptic, metuljev in plazilcev, predvsem kač oziroma kačjih glav. Kot večš terenski fotograf je med svojimi potepi fotografiral tudi žive kače in kuščarice ter verjetno tudi druge živali v naravi. Njegove naravoslovne fotografije so bile objavljene v muzejski reviji *Carniola* v letih 1911 in 1914 (Sajovic, 1913; Seidl, 1911). Ohranjen je tudi ena redka Dobov-

Martinček ali evropska siva kuščarica (Lacerta agilis) iz Gruberjevega kanala pod Golovcem, ki jo je ulovil in v muzej prinesel Fran Dobovšek. Foto: David Kunc, Zbirka Prirodoslovnega muzeja Slovenije, inv. št. 6092 (mokra zbirka Kustodiata za vretenčarje).

Fran Dobovšek med lovljenjem metuljev, verjetno nekje v okolici Ljubljane. Fotografijo hrani Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 29291.

škova fotografija (verjetno avtoportret), ki ga prikazuje, kako lovi metulje. S fotografijami nekaterih plazilcev v naravi si lahko dovolimo, da Dobovška uvrstimo tudi med prve naravoslovne fotografe na Slovenskem. Zadnjo muzejsko naravoslovno ekskurzijo je Fran Dobovšek z dovoljenjem Deželnega odbora vojvodine Kranjske opravil v Bohinjski dolini in Triglavskem pogorju v poletnih mesecih leta 1914. Kot zapiše v enem od pisem: »Ko je bila razglašena mobilizacija, sem moral takoj po prihodu iz ekskurzije prestopiti v vojaško službo. Ni mi bilo mogoče podati poročila glede pohoda v Julijske Alpe, ker sem imel le prav malo časa na razpolago in pa tudi vse je bilo v onih dnevih razburjeno.« Kot je razvidno iz arhivskih dokumentov, je bil Fran Dobovšek 13. avgusta leta 1914 že v vojski v Trstu in marca leta 1915 v Rogatici v Bosni. Toda tudi med vojno je zbiral metulje v Bosni in jih pošiljal ljubljanskemu lepidopterologu

Ivanu Hafnerju (Mantuani, Sajovic, 1915). Maja in junija leta 1915 je Dobovšek zbiral metulje v okolici Višegrada v južni Bosni (Schawerda, 1922). Nesrečna usoda je hotela, da se je 2. oktobra leta 1915 smrtno ponesrečil po padcu s konja, star le 39 let (Kos, 2014).

Fran Dobovšek je za seboj pustil tudi veliko lastno zbirko metuljev, ki jo je muzeju konec leta 1917 v odkup ponudila njegova vdova Josipina (Jožefa) Dobovšek. V želji, da bi se zbirka ocenila, je muzej za to prosil sicer ljubiteljskega entomologa Antona Bulovca. Bulovec je že 30. novembra leta 1917 pregledal in opravil natančni popis zbirke, ki je bila očitno shranjena v eni omari. Omara, že prepeljana in stoječa na hodniku v muzeju, je bila po Bulovcu »strokovno« izdelana iz trde orehovine in je imela 48 predalov. Skupaj naj bi zbirka vsebovala 5.189 primerkov metuljev ter ocenjena na okoli 1.938 kron. V to je všteta tudi nekatera literatura,

Nekatere objavljene Dobovškove fotografije naravoslovnih primerkov, med katerimi je tudi na terenu posneta črnica (levo). V sredini je tabla z nočnimi metulji, ki jih je večinoma zbral sam, na desni pa spodnja čeljust ledenodobnega losa z Viča. Fran Dobovšek je med svojimi ekskurzijami fotografiral tudi živali v naravi, kar je bilo v tistem času velika redkost na Kranjskem. Vir: Muzejski časopis Carniola.

prazne škatle in entomološki pribor. Nekaj tednov kasneje je Deželni odbor vojvodine Kranjske odobril odkup entomološke zbirke Frana Dobovška za 2.000 kron. Zbirka, čeprav nekoliko »osiromašena«, se tako še danes nahaja v Prirodoslovnem muzeju Slovenije (Černila, 2003). Ohranjena Dobovškova zbirka metuljev šteje več tisoč primerkov v 35 škatlah (www.pms-lj.si).

Kratkotrajno naravoslovno delovanje Frana Dobovška je bilo kljub tragični smrti izjemno plodno. Z nekaterimi novimi spoznanji iz arhivskih dokumentov in fotografijami ga želimo postaviti na pravo in zasluženost mesto v slovenskem naravoslovju, muzealstvu in navsezadnje v družbi.

Literatura in viri:

Arhiv Narodnega muzeja Slovenije (arhivski dokumenti od leta 1907 do 1917 in fotografije), digitalne verzije hrani Prirodoslovni muzej Slovenije.

Černila, M., 2003: Urejanje zbirk metuljev (red Lepidoptera) Prirodoslovnega muzeja Slovenije. *Argo*, 46 (1): 36–39.

Kos, M., 2014: Deželni muzej in prva svetovna vojna. *Argo*, 57 (1): 34–45.

Mantuani, J., Sajovic, G., 1915: Fran Dobovšek (Nekrolog). *Carniola (nova izdaja)*, 6: 241–244.

Rebel, H., 1911: Lepidopteren aus dem Gebiete des Triglav und der Crna Prst in Krain. III. Nachtrag. *Jahresberichte Wiener entomologischer Verein*, 21: 111–147.

Sajovic, G., 1909: Bericht über die naturhistorische Abteilung. Bericht für das Jahr 1908. Landesmuseum Rudolfinum in Laibach, 17–20.

Sajovic, G., 1913: Herpetologični zapiski za Kranjsko. *Carniola*, 1–2: 22–52.

Schawerda, K., 1922: Zwölfter Nachtrag zur Lepidopterenfauna Bosniens und der Herzegowina. *Verhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien. Früher: Verhandlungen des Zoologisch-Botanischen Vereins in Wien*, 71: 145–170.

Seidl, F., 1912: Širokočelni los (*Alces latifrons*) v starejši diluvijalni naplavin Ljubljanskega barja. *Carniola*, 4: 261–274.

Staut Turk, T., 1974: Zoologi osrednje Slovenije (bivše Vojvodine Kranjske) do l. 1918. Diplomatska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Biološki oddelek, 89 str. www.pms-lj.si/si/raziskovanje-in-zbirke/zbirke/zbirke-nevretencarjev.